

КОРПОРАТИВНІ ПРАВА ЯК ОБ'ЄКТ ПОДІЛУ МАЙНА ПОДРУЖЖЯ

CORPORATE RIGHTS AS AN OBJECT OF MARITAL PROPERTY DIVISION

Погарченко Т.В., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права
Державний торговельно-економічний університет

Коломієць К.В., доктор філософії права,
старший викладач кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права
Державний торговельно-економічний університет

Стаття присвячена дослідженню теоретичних та практичних питань корпоративних прав як об'єкту поділу майна подружжя. Особливо гостро це питання постає під час поділу майна подружжя, зокрема після розірвання шлюбу або в разі продажу одним з подружжя своєї частки у спільному сумісному майні. Адже аналіз судової практики свідчить про неоднозначність трактування корпоративних прав як об'єкту майна подружжя, яке може бути розподілено. Відтак, поділ такого майна буде залежати від того, чи відносяться корпоративні права до об'єктів спільного сумісного майна подружжя.

Під час дослідження проаналізовано судову практику та доктринальні підходи науковців до цього питання. У доктрині права деякі науковці не вважають доцільним визнавати частку у статутному капіталі товариства спільним майном подружжя, інші висловлюють думку щодо того, що режим спільної сумісної власності подружжя має поширюватися на корпоративні права (придбані акції за рахунок спільних коштів або майна). Це призводить до певної неузгодженості у вирішенні спорів щодо поділу корпоративних прав подружжя та негативно впливає на стабільність майнових відносин чоловіка та дружини, а також на відносини щодо обороту корпоративних прав.

У статті запропоновано системне розуміння правової природи корпоративних прав та корпоративних правовідносин, наведено характеристику правових режимів майна подружжя та чоловіка і жінки, які проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу, охарактеризовано особливості здійснення права спільної сумісної власності подружжя. Зазначені випадки, коли суд може змінити форму власності майна. З'ясовано, на яке майно в сім'ї поширюється презумпція спільності майна подружжя і що потрібно доводити в суді, щоб спростувати цю презумпцію.

Особлива увага у статті приділяється дослідженню спеціального правового режиму корпоративних прав подружжя, сутність якого полягає в комплексі правових засобів, що визначають порядок регулювання майнових правовідносин подружжя. Наголошується на тому, що право спільної сумісної власності на майно, яке було передано до статутного капіталу товариства і підлягає поділу, трансформується у корпоративне право того з подружжя, хто є учасником цього товариства, а у іншого з подружжя трансформується у право вимоги згідно зобов'язальних відносин.

Ключові слова: корпоративні права, майно, статутний капітал, акції, шлюб, майнові правовідносини подружжя, правовий режим майна подружжя, поділ майна подружжя, особиста приватна власність подружжя, спільна сумісна власність подружжя.

This article explores the theoretical and practical dimensions of corporate rights as an object of marital property division. The issue is particularly relevant in cases of divorce or when one spouse sells their share in jointly acquired assets. An analysis of judicial practice reveals inconsistent interpretations regarding whether corporate rights constitute joint marital property subject to division. Therefore, the distribution of such rights largely depends on whether they are recognized as part of the marital estate.

The paper examines judicial precedents and doctrinal views concerning the legal nature of corporate rights. While some scholars argue that a share in the authorized capital of a company should not be treated as jointly owned by spouses, others assert that corporate rights acquired using shared resources should fall under the regime of joint marital ownership. This divergence contributes to legal uncertainty in resolving disputes and undermines the stability of both marital property relations and the circulation of corporate rights.

The article presents a systematic understanding of corporate rights and corporate legal relations, and provides an overview of the property regimes applicable to married couples as well as to partners cohabiting without official registration of marriage. It outlines the features of exercising joint ownership rights, the circumstances under which courts may alter the form of property ownership, and the scope of the presumption of joint ownership. The paper further clarifies the burden of proof required to rebut this presumption in court.

Special attention is given to the specific legal regime applicable to corporate rights within marriage. It is emphasized that property contributed to a company's authorized capital, though initially subject to the joint ownership regime, becomes the individual corporate right of the spouse who is a member of the company. For the other spouse, this right is transformed into a claim under the law of obligations.

Key words: corporate rights, property, authorized capital, shares, marriage, marital property relations, property regimes, division of property, separate ownership, joint marital ownership.

Постановка проблеми. Питання правової характеристики корпоративних прав подружжя є доволі актуальною темою, адже від того, який правовий режим майна поширюється на такі права, буде визначатися спосіб його поділу. Крім того, дискусійність цього питання у правовій доктрині виникає через те, що воно врегульовано нормами сімейного, цивільного та господарського права. Розуміння правової сутності корпоративних прав як об'єкту поділу спільного сумісного майна подружжя не є усталеним як у теорії, так і у практиці правозастосування. Тому це зумовлює потребу у науковому пошуку навколо цих питань. Крім того, потребує аналізу співвідношення відповідних положень сімейного, цивільного та господарського законодавства, а також судової практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх років у науковому середовищі зростає зацікавленість в дослідженні питання корпоративних відносин,

серед яких важливе значення має розуміння корпоративних прав як об'єкту поділу майна подружжя, адже судова практика неоднозначно трактує це питання, що викликає дискусію у науковців. Про це свідчить велика кількість наукових праць. Так, правовий режим корпоративних прав подружжя досліджували такі науковці: Н. Д. Вінтоняк [16], К. В. Гусаров [20], Ю. О. Подолян [10], О. М. Пономаренко [9], О. І. Сафончик [17]. Питання щодо правової природи корпоративних правовідносин були предметом дослідження: В. О. Бажанова [15], П. М. Пальчука [14], А. В. Смітюха [13] тощо. Майнові правовідносини подружжя та поділ їхнього майна розглядали: В. Ю. Євко [7], В. О. Кожевникова [2], Є. О. Мічурін [5], О. В. Розгон [8] та інші. Однак недостатньо розкритими є питання правової природи корпоративних прав як об'єкту поділу спільного сумісного майна подружжя, а також чоловіка та жінки, які проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу.

Мета статті – на основі теоретичного аналізу та з урахуванням правозастосовчої практики визначити правову сутність корпоративних прав як об'єкту поділу спільного сумісного майна подружжя, а також чоловіка та жінки, які проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу. Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення таких завдань: проаналізувати зміст майнових правовідносин подружжя та чоловіка і жінки, які проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу, з'ясувати роль та місце корпоративних прав в системі господарського та сімейного галузей права, здійснити характеристику правових режимів майна подружжя та чоловіка і жінки, які проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу, охарактеризувати особливості здійснення права спільної сумісної власності, сформулювати на цій основі науково-обґрунтовані висновки.

Виклад основного матеріалу. Основні принципи правового регулювання шлюбу та сім'ї закріплені в законодавстві України. Це ті непорушні вимоги, які держава ставить до учасників сімейних правовідносин задля захисту індивідуальних та групових інтересів суспільства. Зокрема, конституційна норма, де зазначається, що шлюб має ґрунтуватися на взаємній згоді жінки та чоловіка, а також те, що їхні права та обов'язки рівні у шлюбі та сім'ї [1]. Рівність та взаємна вільна згода жінки та чоловіка простежується в усіх їхніх правовідносинах. З цього випливає рівність подружжя у майнових правовідносинах, які врегульовані нормами сімейного та цивільного законодавства. Майнові правовідносини виникають у подружжя після реєстрації шлюбу, проте вони не є первинними, а є похідними від особистих немайнових правовідносин подружжя. У доктрині сімейного права по-різному формують визначення майнових правовідносин подружжя, однак суть зводиться до того, що це сукупність взаємопов'язаних дій та юридично значущих рішень дружини та чоловіка у шлюбі щодо володіння, користування та розпорядження майном в сім'ї [2, С. 404]. Тут варто зазначити, що до майнових правовідносин також належать договірні відносини подружжя та відносини щодо взаємного утримання (аліментування) подружжя.

Слід також дати визначення поняттю «майно», адже не тільки вчені трактують його по-різному, але й законодавець дає різні дефініції в нормативно-правових актах. Так, Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) (ч. 1 ст. 190) визначає майно окремою річчю, сукупністю речей, майновими правами та обов'язками [3]. А Господарський кодекс України (далі – ГК України) (ч. 1 ст. 139) визначає поняття «майно» більш широко за значенням, додаючи інші цінності (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів [4]. У ч. 2 цієї статті законодавець уточнює, що майнові цінності можуть належати до основних фондів, оборотних засобів, коштів або товарів. А особливим видом майна суб'єктів господарювання ГК України визнає цінні папери [4]. Отже, поняття «майно» має розглядатися не як фізичне (матеріальне) явище, а як юридична категорія.

У певних випадках необхідно здійснити поділ майна подружжя, який може відбуватися в добровільному порядку (коли є взаємна домовленість між подружжям) або судовому (відповідно, коли є спір між ними). Також стосовно часу здійснення такого поділу – як після розірвання шлюбу, так і під часу шлюбу, зокрема в разі продажу одним з подружжя своєї частки у спільному сумісному майні тощо. Оскільки, як слушно помічає Мічурін Є. О., для самостійного розпорядження одним з подружжя своєю часткою у спільному сумісному майні подружжя, це майно має бути поділено і внаслідок чого спільна сумісна власність стає частковою [5, С. 114]. Хоча практика показує, що частіше це відбувається саме під час або після розірвання шлюбу.

З метою правильного поділу майна подружжя слід чітко визначити правовий статус цього майна, який буде залежати від того, коли було набуто це майно та на які кошти. Сімейним законодавством встановлені наступні правила. Перш за все – це презумпція спільності майна подружжя, що згідно ст. 60 Сімейного кодексу України (далі – СК України) означає, що майно, яке було набуто подружжям у шлюбі, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності [6]. Водночас для застосування такого правила достатнім буде наявність двох фактів – перебування у зареєстрованому шлюбі та набуття майна під час дії такого шлюбу. Виняток становлять лише речі індивідуального користування, в тому числі коштовності, навіть тоді, коли вони були придбані за рахунок спільних коштів подружжя. При цьому немає значення той факт, що один з подружжя не мав самостійного заробітку (доходу), але з поважної причини (навчання, хвороба, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хворим родичом тощо). Загалом презумпція – це такий прийом юридичної техніки, за допомогою якого законодавчо припускається існування певних фактів, що сприяє чіткому, своєчасному і неупередженому розгляду та вирішенню судових справ [7, С. 75]. Разом з тим, якщо певне майно перебуває в іншій формі власності, необхідно буде доводити цей факт в суді, щоб спростувати презумпцію. У цьому можуть допомогти наступні правила, що містяться в сімейному законодавстві. Так, можна довести в суді, що майно, хоч і було придбане під час шлюбу, але за кошти, які належали одному з подружжя (це премії, нагороди, подаровані кошти та отримані від продажу особистого приватного майна, кошти, одержані як відшкодування за втрату (пошкодження) речі, яка належала одному з подружжя, а також як відшкодування завданої одному з них моральної шкоди, виплати (страхові виплати та виплати викупних сум), одержані за договорами страхування життя та здоров'я). Крім того, щоб на майно не поширювалася презумпція спільності майна подружжя, треба довести в суді, що воно було придбане одним із подружжя до реєстрації шлюбу. Тоді це майно не буде об'єктом поділу майна подружжя, оскільки належить одному з подружжя на праві особистої приватної власності. Разом з тим, якщо довести, що майно куплено в період окремого проживання подружжя у зв'язку з фактичним припиненням шлюбних відносин, то суд може визнати таке майно особистою приватною власністю дружини або чоловіка. Документального підтвердження також потребує майно, придбане одним із подружжя в результаті індивідуального договору дарування, у порядку спадкування або в результаті приватизації (житло та земельна ділянка).

Варто зазначити, що є випадки, коли суд може змінити форму власності майна. Зокрема, якщо в суді довести, що особисте приватне майно одного з подружжя збільшилося у своїй вартості, то суд може визнати таке майно об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Але мають бути наявні певні умови: по-перше, збільшення вартості має бути істотним, по-друге, це збільшення має відбутися внаслідок затрат другого з подружжя або спільних трудових чи грошових затрат обох (ч. 1 ст. 62 СК України) [6].

Слід також наголосити на тому, що вищевказані законодавчі правила визначення правового статусу майна подружжя застосовуються в разі відсутності договору між ними. Таким чином, чоловік та дружина можуть змінити законний правовий режим свого майна на договірний, про що вказано в ст. 64 СК України [6]. Під договірним режимом розуміють порядок регулювання майнових відносин подружжя, за яким вони самостійно визначають зміст своїх майнових прав та обов'язків у різних договорах між собою. При цьому, якщо певне майно подружжя не згадано у договорі, то на таке майно розповсюджується законний правовий режим [8, С. 80]. Тобто подружжю не обов'язково вказувати предметом договору все майно в сім'ї.

Крім того, законодавець надає право кожному з подружжя укласти договір зі сторонньою особою щодо своєї частки у праві спільної сумісної власності (ч. 1 ст. 67 СК України) [6]. Це можуть бути: договір купівлі-продажу, міни, дарування, довічного утримання, застави. Але це можливо лише після визначення цієї частки та виділу в натурі з спільного сумісного майна або визначення порядку користування майном. Кожен з подружжя має право інвестувати до статутного капіталу господарського товариства або іншого підприємства. При цьому така інвестиція (майно, кошти) передається у власність відповідної юридичної особи, а інвестор стає учасником такої особи і в результаті набуває права власності на корпоративний пай та корпоративні права [9, С. 79]. Якщо інвестується особисте приватне майно одного з подружжя, то і корпоративні права не будуть об'єктом поділу майна подружжя, а в разі інвестування майна, що знаходилося у спільній сумісній власності чоловіка та дружини, тоді учасником товариства стає один з подружжя, а інший має право на частку в майні товариства, яка пропорційна половині розміру частки відповідного учасника у статутному капіталі. Хоча, як зазначає Подолян Ю. О., на практиці суми, які фігурують в установчих документах є такими, що не відповідають дійсності і носять суто формальний характер, через це вважає такий спосіб захисту не ефективним у справах поділу спільного майна подружжя [10, С. 65]. У такому випадку слід звернутися до законодавства та судової практики. Так, згідно ч. 8 ст. 24 Закону України «Про господарські товариства» вартість частки учасника визначається виходячи з ринкової вартості сукупності всіх часток учасників товариства пропорційно до розміру частки такого учасника [11]. А Постановою Великої Палати Верховного Суду від 24 квітня 2018 р. у справі № 925/1165/14 (провадження № 12-38гс12) зазначено, що вартість такого майна під час розрахунків товариства з учасником або його чоловіком чи дружиною може бути встановлена на підставі ринкової ціни або висновку експерта, адже вартість, за якою майно обліковується в товаристві, не є доказом його дійсної вартості [12].

Складність питання поділу корпоративних прав подружжя зумовлено юридичним характером цих прав загалом. Адже корпоративні права поєднують майнові інтереси (тобто право на прибуток) та особисті немайнові права (право участі в управлінні компанією) [10, С. 63]. Це в свою чергу, ускладнює кваліфікацію корпоративних прав як об'єкта спільної сумісної власності подружжя. Правову невизначеність підкріплює відсутність в законодавстві чіткого механізму поділу корпоративних прав, що призводить до розбіжностей в судовій практиці.

Згідно статті 96-1 ЦК України корпоративні права – це права учасників (засновників, акціонерів, пайовиків) юридичних осіб відповідно до закону та статуту товариства [3]. Але у доктрині права по-різному визначають сутність таких прав. Так, Смітюх А. В., проаналізувавши у своїй монографії різні підходи до розуміння цього поняття, дійшов до висновку, що майнові корпоративне право є мірою дозволеної поведінки, але при цьому полягає в реалізації зобов'язального права вимоги, яке заміщує корпоративне або походить від нього, тобто корпоративне право є прообразом зобов'язальних прав вимоги [13, С. 396].

Також ст. 96-1 ЦК України закріплює момент набуття особою корпоративних прав, а саме – це момент, коли особа набуває право власності на частку (акцію, пай або інший об'єкт цивільних прав, що засвідчує участь особи в юридичній особі) у статутному капіталі юридичної особи [3]. Тут слід звернути увагу на те, як слушно зазначає Пальчук П. М., перехід прав на частку, яка належить учаснику товариства з обмеженою відповідальністю до інших осіб, здійснюється з моменту відображення такої інформації в системі депозитарного обліку часток товариства з обмеженою відповідальністю [14, С. 245]. Про

це варто пам'ятати чоловіку або дружині учасника товариства, коли в якості вкладу до статутного капіталу юридичної особи було передано майно або кошти, що мають правовий режим спільного сумісного майна подружжя.

Щодо розуміння сутності корпоративних відносин, то позиція вчених є дискусійною, не зважаючи на законодавче закріплення цього поняття. Так, ч. 6 ст. 96-1 ЦК України вказує на існування таких відносин між учасниками (засновниками, акціонерами, пайовиками) юридичних осіб також і до державної реєстрації юридичної особи, а також відносини між юридичною особою та її учасниками (засновниками, акціонерами, пайовиками) щодо виникнення, здійснення, зміни і припинення корпоративних прав [3]. Але науковці продовжують дискутувати щодо складу класифікаційних ознак, за якими корпоративні відносини варто виділяти та щодо меж існування таких відносин. Зокрема, Бажанов В. О., аналізуючи різні доктринальні підходи, пропонує корпоративними правовідносинами вважати відносини щодо участі в юридичній особі, незалежно від мети здійснення її діяльності, змістом яких є членські (корпоративні) права та обов'язки [15, С. 11]. Отже, корпоративні правовідносини – це правовідносини, в яких реалізуються корпоративні права. І як слушно зауважує Вінтоняк Н. Д., відносини подружжя стосовно внесення об'єктів права спільної сумісної власності до статутного капіталу товариства, є поза межами корпоративних відносин [16, С. 175].

Під час поділу корпоративних прав подружжя (зокрема, що посвідчуються акціями) договір між подружжям щодо поділу або судові рішення про поділ майна є безпосередньою підставою для внесення змін щодо власника акцій у депозитарній системі України, при цьому звернення стягнення на акції у разі поділу спільного сумісного майна подружжя не вимагається [17, С. 82]. Водночас законодавство встановлює не заборону, а спеціальний механізм стягнення на частку в товаристві. Тобто об'єктом стягнення є не частка у статутному капіталі, а частка в майні товариства, пропорційна розміру частки у статутному капіталі. Адже в такому випадку не з'являється новий учасник товариства, а лише зменшується майнова маса на виділену частку існуючого учасника товариства, який перебуває у шлюбі [13, С. 224]. При чому погоджуємося з позицією Вінтоняка Н. Д., що власне корпоративне право чоловіка або дружини не належить подружжю на праві спільної сумісної власності, тому не може підлягати поділу між ними [16, С. 181].

Що стосується судової практики щодо поділу майна подружжя у частині поділу частки у товаристві (тобто стосовно прав одного з подружжя під час розірвання шлюбу на частку у статутному капіталі товариства), то підходи періодично змінювалися. Так, 19 вересня 2012 року Конституційний Суд офіційно розтлумачив положення ч. 1 ст. 61 СК України, зробивши висновок, що статутний капітал і майно приватного підприємства належать до об'єктів права спільної сумісної власності подружжя у випадку, якщо для їх формування було використано їхнє спільне майно [18]. Потім Верховний Суд неодноразово зазначав в своїх постановках, що у разі передавання подружжям свого спільного сумісного майна до статутного капіталу приватного підприємства, заснованого одним із них, майно переходить у приватну власність цього підприємства, а в іншого з подружжя право власності на майно (тобто речове право) трансформується в право вимоги (зобов'язальне право). Слід відмітити, що Рішення Конституційного Суду України виконується, водночас Верховний Суд в своїх постановках уточнює його положення. Згодом у 2024 році Велика Палата Верховного Суду висловила позицію щодо того, на що може претендувати один із подружжя у випадку поділу частки у статутному капіталі товариства. Так, у Постанові Верховного Суду від 10.04.2024 року у справі № 760/20948/16-ц зроблений

висновок про можливість вимагати лише виплату вартості частки члена подружжя у статутному капіталі, визначену на дату пред'явлення позовних вимог, що є відмінним від вартості частки внеску до статутного капіталу [19].

Крім того, варто згадати ст. 74 СК України, де зазначається про те, що положення глави 8 цього кодексу про майно подружжя поширюються на майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою, якщо вони не домовились про інше [6]. Тому можна зробити висновок, що всі вищезазначені положення стосовно поділу корпоративних прав подружжя можна застосувати і до майнових правовідносин чоловіка і жінки, які проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу, в разі доведення в суді факту такого проживання.

З метою забезпечення права на справедливий суд важливого значення набуває питання визначення юрисдикції корпоративних спорів, особливо коли корпоративне право є об'єктом поділу майна подружжя. Як зазначає Гусаров К. В. справи підлягають розглядові в порядку цивільного судочинства, оскільки правовідносини щодо визнання недійсними договорів щодо корпоративних прав у зв'язку із поділом майна подружжя мають сімейно-правове «підґрунтя». До такого висновку вчений дійшов, аналізуючи судову справу, де з позовом звернувся не власник корпоративних прав, пред'явивши позов до господарського товариства, а член сім'ї до відповідача про визнання угод купівлі-продажу вказаних прав недійсною та про поділ сумісного майна у вигляді корпоративних прав. А господарським судом спір підлягає розглядові, якщо господарське товариство порушило корпоративні права

учасника (акціонера) у справах про визнання договорів недійсними [20, С. 29].

Висновки. Отже, на основі теоретичного аналізу та з урахуванням правозастосовчої практики можна дійти висновку, що правовий режим корпоративних прав подружжя є спеціальним, сутність якого полягає в комплексі правових засобів, що визначають порядок регулювання майнових правовідносин подружжя. З моменту внесення коштів або майна до статутного капіталу товариства за рахунок спільного сумісного майна подружжя, такі кошти або майно є власністю товариства. Корпоративне право є прообразом зобов'язальних прав вимоги, тому право спільної сумісної власності на майно, яке було передано до статутного капіталу товариства і підлягає поділу, трансформується у корпоративне право того з подружжя, хто є учасником цього товариства (і тому корпоративне право не є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя), а у іншого з подружжя трансформується у право вимоги згідно зобов'язальних відносин. Якщо інвестується особисте приватне майно одного з подружжя, то і корпоративні права не будуть об'єктом поділу майна подружжя, а в разі інвестування майна, що знаходилося у спільній сумісній власності чоловіка та дружини, тоді учасником товариства стає один з подружжя, а інший має право на частку в майні товариства, яка пропорційна половині розміру частки відповідного учасника у статутному капіталі. Досліджувані питання щодо об'єктів поділу майна подружжя потребують подальших розвідок, зокрема це стосується спільного сумісного майна подружжя, яке один з них використовує в своїй підприємницькій діяльності, будучи зареєстрованим як фізична особа-підприємець.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 15.04.2025).
2. Кожевникова В. О. (2016) Теоретико-методологічні засади обмеження особистих немайнових та майнових прав суб'єктів сімейних відносин: монографія. Тернопіль: Підручники і посібники, 2016. 512 с.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 15.04.2025)
4. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 15.04.2025)
5. Мічурін Є. О. Проблема виділу та поділу майна подружжя в контексті цивільного та сімейного законодавства. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : Право. 2015. Вип. 20. С. 114-117.
6. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 15.04.2025).
7. Євко В. Ю. Застосування презумпції спільності майна подружжя у судовій практиці. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 2. С. 75-78.
8. Розгон О. В. Договори у сімейному праві України: монографія. Київ: Ін Юре, 2018. 301с.
9. Пономаренко О. М., Ждан М. Д. Договір про поділ майна подружжя, в складі якого є частка в статутному капіталі господарського товариства (корпоративний пай). *Збірник наукових праць ХНПУ імені ГС Сковороди*. Право. 2024. № 39. С. 76-84.
10. Подолян Ю. О. Корпоративні права як об'єкт спільної сумісної власності подружжя: практичні проблеми поділу. *DICTUM FACTUM*. 2024. № 2 (16). С. 62-70.
11. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#n136> (дата звернення: 15.04.2025).
12. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 24 квітня 2018 р. у справі № 925/1165/14 (провадження № 12-38с12).
13. Смітюх А. В. Корпоративні права та корпоративні паї (частки): теоретико-правові аспекти: монографія. Одеса: Фенікс, 2018. 662 с.
14. Пальчук П. М. Деякі аспекти правового регулювання обліку часток учасників товариства з обмеженою відповідальністю. *Аналітично-порівняльне правознавство*. ДВНЗ «УжНУ» Ужгород, 2023. №5. С. 240-246. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/290682/284299> (дата звернення: 15.04.2025).
15. Бажанов В. О. Окремі аспекти корпоративних правовідносин у товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю. *Нове українське право*. 2023. № 3. С. 9-15.
16. Вінтоняк Н. Д. Правовий режим корпоративних прав подружжя: монографія. Київ: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2021. 187 с.
17. Сафончик О. І. Деякі питання поділу корпоративних прав подружжя за законодавством України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2018. № 1(1). С. 81-83.
18. Рішення Конституційного Суду України від 19 вересня 2012 року № 17-рп/2012 у справі № 1-8/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-12> (дата звернення: 15.04.2025).
19. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 10.04.2024 року у справі № 760/20948/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118520073> (дата звернення: 15.04.2025).
20. Гусаров К. В. Питання судової практики визначення юрисдикції корпоративних спорів. *Захист прав та інтересів в умовах реформування приватного права в Україні* : збірник наукових праць учасників круглого столу, 4 лютого 2022 року. Національний університет "Кієво-Могилянська академія". Київ : НаУКМА, 2022. С. 26-29.